

Lodyžní křídla zřetelně užší (asi 1/3–1/2) než lodyha. Čepel listů (i dolních) špičatá, na okraji ± ostře pilovitá. Koruna zelenavě hnědá, zelenavá až žlutavě zelená, jen na hřbetu temně červenohnědá; staminodium srdčité, 1,5–2,0× širší než dlouhé, v hor. části poměrně hluboce, někdy až do 1/2 vykrojené, k bázi znenáhla zúžené.

2n = 26 (ČR: 11a. Všet. Pol.)

Rozšíření v ČR: V celém termofytiku a v nejnižších polohách mezofytika; roztroušené nebo izolované výskyty (jen lokálně a obvykle synantropního charakteru) ve středních polohách mezofytika. Těžiště rozšíření v planárním, kolinárním a nejnižších polohách suprakolinního stupně [max. (doložený výskyt): Myslibořice jv. od Třebíče, ca 460 m]. – Mapy: SLAVÍK in Květena ČR 6:37, 2000 (bez rozlišení subspecií).

T: ve všech fyt. o. – M: 32. Křivokl. (Nižbor), 37m. Vyšeb. (Vyšší Brod, lit.), 42b. Táb.-vlaš. pah. (Javorník, lit.), 45a. Loveč. střed., 51. Polom. hory (Jestřebí), 52. Ral.-bez. tab. (Bělá pod Bezdězem), 53a. Českolip. kotl. (Mimoň), 55d. Tros. pah., 61b. Týnišť. úv., 62. Litomyš. pán., 64c. Černokost. perm., 65. Kutnoh. pah., 67. Českomor. vrch. (Bystřice nad Pernštejnem; Velké Meziříčí; Telč; Nová Říše; vše lit.), 68. Mor. podh. Vysoč., 70. Mor. kras, 71a. Bouz. pah., 71b. Drah. ploš. (jen na kontaktu se sousedními fyt. o. a fyt. p.), 71c. Drah. podh., 74b. Opav. pah., 76a. Mor. brána vl., 77c. Chříby (jen na kontaktu s fyt. o. 20), 78. B. Karp. les. (širší okolí Brumova-Bylnice; Strání; také na kontaktu s fyt. o. 19), 84a. Besk. podh. (Frýdek-Místek; Chlebovice).

(b) subsp. *neesii* (WIRTGEN) E. MAYER – krtičník křídlatý Neesův Tab. 52/2

Scrophularia umbrosa subsp. *neesii* (WIRTGEN) E. MAYER Sezn. Prap. Cvet. Slov. 202, 1952. – Syn.: *Scrophularia neesii* WIRTGEN Verh. Naturhist. Ver. Preuss. Rheinlande Westfalens 1:29, 1844. – *S. alata* subsp. *neesii* (WIRTGEN) ČELAK. Prodr. Fl. Böhm. 2:319, 1871. – *S. alata* var. *crenata* (NEILR.) HAYEK Fl. Steierm. 2:134, 1911.

Lodyžní křídla zřetelně širší až ± stejně široká jako lodyha. Čepel alespoň dol. listů na vrcholu tupá, někdy až zaokrouhlená, na okrajích vroubkovaná. Koruna živě červenohnědá, jen na bázi (někdy také na hřbetu) zelenavá. Staminodium příčně eliptické, až 3× širší než dlouhé, v hor. části velmi mělce vykrojené, v dol. části utaté.

2n = 52 (extra fines)

8. *Antirrhinum* L. – hledík *)

Antirrhinum LINNAEUS Sp. Pl. 612, 1753.

Lit.: CHAVANNES E. L. (1833): Monographie des Antirrhinées. Paris et Lausanne. – ROTHMALER W. (1943): Zur Gliederung der Antirrhineae. Feddes Repert. 52:16–39. – ROTHMALER W. (1956): Taxonomische Monographie der Gattung Antirrhinum. Feddes Repert., Beih., 136:1–124. – WEBB D. A. (1971): Taxonomic notes on *Antirrhinum* L., p. 271–275. In: HEYWOOD V. H. [red.], Flora Europaea. Notulae systematicae ad floram Europaeam spectantes, no 10. Bot. J. Linn. Soc. 64:247–275. – CAPUTO P. et al. (1996): Relationships among the Italian species of genus *Antirrhinum* L. (Scrophulariaceae) based on chloroplast DNA restriction fragment length polymorphism. Delpinoa 33–34:3–12.

*) Zpracoval V. Grulich

Rozšíření v ČR: Dosud málo známé; poddruh prokazatelně vzácnější, rostoucí na obdobných stanovištích a v těchto oblastech jako typová subspecie (max.: Hostýnské vrchy, z. svah Hostýna, ca 400 m). Chorologická problematika *S. umbrosa* subsp. *neesii* spolu s ověřováním chromozómového počtu, podobně jako otázka odpovídajícího taxonomického hodnocení, vyžaduje podrobnější studium.

T: 1. Doup. pah., 4b. Lab. střed., 5a. Dol. Poohří, 7. Středočes. tab., 8. Čes. kras, 9. Dol. Povlt., 11. Sř. Pol., 12. Dol. Pojiz., 14a. Bydž. pán. (Nový Bydžov), 15. Vých. Pol., 16. Znoj.-brn. pah., 18. Jihomor. úv., 20a. Bučov. pah. (Popovice u Kroměříže), 21b. Hornomor. úv. (Grygov, les Království). – M: 31. Plz. pah. (Plzeň-Křimice), 45a. Loveč. střed., 46b. Kaň. Labe (Děčín), 53a. Českolip. kotl. (Česká Lípa), 55d. Tros. pah. (Prachovské skály), 62. Litomyš. pán., 68. Mor. podh. Vysoč., 76. Mor. brána (Hranice), 81. Host. vrchy (Hostýn), 84a. Besk. podh. (Frýdek-Místek).

Poznámka: *Scrophularia canina* L. byla nalezena v roce 1961 (KILIÁN BRNU, CB, OP, OSM; srovn. také KILIÁN et KRKAVEC 1962) a opětovně v letech 1966 a 1976 (KILIÁN OP, OSM) na rudišti železáren v Ostravě-Vitkovicích. Tento druh byl k nám zavlečen nepochybně s rudou dováženou v té době z bývalého Sovětského svazu, převážně z kerčské oblasti Krymského poloostrova. Těžiště rozšíření *S. canina* s. l. (v Evropě jsou rozlišovány tři subspecie) leží v j. Evropě odkud zasahuje na sever do stf. Francie, hornorýnské nížiny, alpských údolí některých kantonů Švýcarska a do rakouského Štýrska, Korutan a Tyrolska. Na jihu zasahuje areál tohoto druhu do s. Afriky, na východě přes Malou Asii na Krym. Severně od vymezeného jádra areálu jsou známé roztroušené až ojedinělé, přechodné a nezřídka už zaniklé adventivní výskyty na stf. a dol. Rýnu, v Nizozemsku (na toku řeky Waal), v Dolních Rakousích (Viedeň) a patří k nim také nálezy u nás na Ostravsku.

Scrophularia canina se vyznačuje 20–60 cm vys., tmavě hnědočervenými lodyhami, 1–2× peřenodílnými až peřeno-sečnými nebo lichozpeřenými listy. Květy sestavené do vrcholiků skládajících koncové hrozny; listeny drobné, úzce čárkovité, 5–10 mm dl., lodyžním listům nepodobné; celé květenství žláznaté, žlázky krátce stopkaté; kališní cípy téměř okrouhlé, s širokým (0,5–0,7 mm šir.) celokrajným nebo dřipeným bělomázdřítým lemlem; koruna 5–6(–8) mm dl., s velkým dvoucípým, sytě karminově červeným hor. pyskem, cípy okrouhlé až okrouhle ledvinité, bez bělavého lemu, alespoň zděli 1/2 korunní trubky; tyčinky zřetelně vyčnívající z téměř kulovité, břichaté korunní trubky; staminodium nitovité, v obrysu čárkovité nebo úzce kopinaté, na vrcholu tupě špičaté. Tobilky asi 5 mm dl.

Polokeře nebo vytrvalé (u nás zpravidla jednoleté) byliny. Listy jednoduché, v dol. části lodyhy vstřícné, nahoře zpravidla střídavé, celokrajné, se zpeřenou žilnatinou. Květenství hrozen s listeny, řidčeji jednotlivé květy v úžlabí listenů. Květy velké; kalich hluboce, ± stejnoměrně 5cípý, mnohem kratší než korunní trubka; koruna šklebivá, vně žláznatě chlupatá, korunní trubka válcovitá, na bázi na svrchní straně vydutá, avšak bez zřetelné ostruhy, na konci uzavřená k sobě přitisklými pysky, hor. pysk dvoulaločný, dol. pysk 3laločný; tyčinky 4, dvoumocné, přirostlé ke korunní trubce, pátá tyčinka redukovaná na velmi drobné šupinovité staminodium; blizna hlavatá. Tobolky zobánkaté, se 2 nestejnými pouzdry, hor. pouzdro delší a na konci užší než dolní, otevírající se jediným apikálním otvorem, dol. pouzdro kratší a širší, otevírající se 2 apikálními otvory. Semena četná, zploštělá, se sítnatou skulpturou. – Asi 40 druhů, rozšířených především v z. Středoze­mí a jz. části Severní Ameriky, některé se běžně pěstují a zplaňují, zejména v mírném pásu s. polokoule.

1. *Antirrhinum majus* L. – hledík větší

Tab. 54/3

Antirrhinum majus LINNAEUS Sp. Pl. 617, 1753.

Exsikáty: TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 1081. – Extra fines: SENNEN Pl. Esp., no 5373, 5930.

Vytrvalé, u nás zpravidla jednoleté byliny. Lodyha přímá, 20–100 cm vys., zpravidla lysá. Listy v dol. části lodyhy vstřícné, výše střídavé, čárkovité až vejčité, 10–70 mm dl., 2–20 mm šir., 2–12× delší než široké, na bázi klínovité, celokrajné, lysé nebo drobně žláznaté. Hrozen zpravidla žláznatý, řidčeji lysý; listeny vejčité, 2–10 mm dl., květní stopky 2–15 mm dl. Květy velké, kališní cípy mnohem kratší než koruna, vejčité až polokruhovitě, 6–8 mm dl., tupé; koruna šklebivá, až 30 mm dl., pestře zbarvená, v různých odstínech červené, růžové, fialové, oranžové a žluté nebo bílá, řidčeji koruna vícebarevná, hor. pysk těsně přiléhá k dol. pysku, v ústí dol. pysku 2 podélné valy. Tobolky 10–14 mm dl., válcovité, žláznatě chlupaté nebo lysé. Semena sítnatá, s vyniklými ostrými zoubkovanými hranami políček. V–IX. Tf, (Hkf).

2n = 16 (extra fines)

9. *Misopates* RAFIN. – šklebivec *)

Misopates RAFINESQUE Autikon Bot. 158, 1840.

Lit.: ROTHMALER W. (1943): Zur Gliederung der Antirrhineae. Feddes Repert. 52:16–39. – MAHAL C. et PAL M. (1984): *Antirrhinum orontium* complex: biosystematic studies. Proc. Indian Acad. Sci., Pl. Sci., 93:455–458.

Jednoleté byliny. Listy na bázi lodyhy vstřícné, v hor. části střídavé, celokrajné, žilnatina zpeřená. Květenství hroznovité, s listeny. Kalich hluboce členěný, 5cípý, cípy výrazně nestejně, delší než korunní trubka; koruna šklebivá, dol. pysk přitisklý k hornímu, v ústí s podélným hrbolkem, ostruha chybí. Tobolky vejcovité, svrchní pouzdro otvírající se víčkem, spodní 2 apikálními otvory. Semena zploštělá, na jedné straně hladká a s kýlovitým okrajem, na druhé straně se širokým, zvlněným a papilnatým okrajovým valem, uzavírajícím jemně bradavčitý střed. – 2–3 druhy, s areálem od Kapverdských ostrovů přes s. Afriku do j., z. a stř. Evropy a zasahující až do v. Afriky a Indie, s centrem rozšíření ve Středoze­mí. Na území ČR zasahuje pouze jediný druh.

*) Zpracoval V. Grulich

Běžně pěstovaný druh, místy zplaňuje na ru­mištích a skládkách s organickým odpadem, zvláště v okolí hřbitovů. Vzácněji v teplejších oblastech přečkává zimu a má charakter vytrvalé rostliny. Výjimečně se v nejteplejších částech ČR zapojuje do vegetace kamenných zdí a skalních štěrbin svazu *Centrantho-Parietarion* (např. Mikulov, skály a zídky v areálu zámku). Pochází ze z. Středoze­mí, kde vytváří více vnitrodruhových taxonů, jako zplanělý se rozšířil v j. a z. Evropě a na Blízkém východě, přechodně zplaňuje i ve stř. Evropě. Pěstované rostliny jsou pravděpo­dobně hybridního původu.

V ý z n a m: V kultuře ve výsadbách okras­ných letniček na zahrádkách i na veřejných pro­stranstvích se pěstuje velké množství kultivarů, lišících se především výškou lodyhy, způsobem větvení, barvou a velikostí květů. Zahradnická praxe sdružuje tyto kultivary do 4 základních skupin: rostliny s výškou 80–100 cm (skupina *Majus*), vysoké 60–80 cm (skupina *Elatum*), lodyha 40–60 cm vys. (skupina *Nanum*) a zakrslé typy s lodyhou 10–20 cm vys. (skupina *Pumilum*).

Tab. 54: 1 *Misopates orontium*, 1a – květ. – 2 *Microrrhinum minus*, 2a – květ. – 3 *Antirrhinum majus*, 3a – dolní listy, 3b – květ.

